

Boris GLAVAN,

doctor în drept, conferențiar universitar,
Academia „Ștefan cel Mare” a MAI

Victor MÎRZAC

lector universitar,
Academia „Ștefan cel Mare” a MAI

EFECTELE REFORMEI PRIVIND REALIZAREA MĂSURILOR SPECIALE DE INVESTIGAȚIE ÎN CONTEXTUL COMBATERII INFRAȚIUNILOR CU CARACTER TRANȘNAȚIONAL

Rezumat

În articol este scoasă în evidență importanța măsurilor speciale de investigații în combaterea noii criminalități inclusiv a celei organizate cu caracter transnațional. Este tras un semnal de alarmă asupra efectelor pe care le produce și astăzi reforma activității speciale de investigație din 2012 asupra consolidării statului de drept și ocrotirii drepturilor și intereselor legitime ale cetățeanului. Sunt vizate unele dificultăți pe care le întâmpină ofițerul de investigații la realizarea sarcinilor de prevenire și curmare a infracțiunilor, de culegere a informațiilor despre posibile evenimente și acțiuni ce ar putea pune în pericol securitatea statului.

Cuvinte-cheie: activitate specială de investigație, măsuri speciale de investigație, utilizare rezultate ASI, tehnici speciale de investigare, infracțiune, răspundere penală, temei, proces penal, urmărire penală, probe.

Summary

The article highlights the importance of special investigative measures in combating new criminality, including organized crime with a transnational character. It is alarming that the effects of the special investigative work in 2012 on the consolidation of the rule of law and the protection of citizens' legitimate rights and interests will be affected today. Some difficulties are encountered by the investigative officer in carrying out the tasks of preventing and curbing crimes, gathering information about possible events and actions that could endanger the security of the state.

Keywords: special investigative activity, special investigative measures, use ASI results, special investigative techniques, criminal offense, criminal liability, ground, criminal trial, criminal investigation, evidence.

Introducere. Amploarea și diversificarea fenomenului infracțional, în general, a criminalității organizate și a terorismului, în special, caracterul transfrontalier al rețelelor criminale, resursele logistice deosebite alocate de acestea pentru consolidarea activităților ilicite au făcut ca procedeele investigative clasice folosite de organele de urmărire penală să devină practic ineficiente și ne-realiste. De aceea, societatea modernă a impus crearea unor *instrumente investigative complexe*, dublate de adoptarea unor *decizii-standard la nivel național și internațional*, menite a conferi autorităților statale capacități sporite de control și combatere a infracționalității grave, chiar dacă, de multe ori, adoptarea și uti-

lizarea unor astfel de mijloace au ridicat serioase controverse în materia încălcării drepturilor și libertăților fundamentale ale omului. În abordarea tehnică a acestei teme de analiză trebuie plecat și de la ideea că, pentru forme speciale de criminalitate – și criminalitatea organizată, ca cea mai gravă formă de criminalitate pe care a cunoscut-o vreodată omenirea, are această caracteristică –, trebuie găsite forme speciale de combatere [3].

Identificarea și reglementarea juridică la nivel național a unor măsuri speciale de investigație care să satisfacă nevoia de combatere promptă și eficientă a celor mai complexe forme de criminalitate a fost o chestiune mai mult tehnică, de ajustare și traducere a textului de lege zămislit la răscrucea dintre apusul statului sovietic și răsăritul gândirii statului de drept. Criza de timp și lipsa suportului teoretico-științific în stil democratic, însă, au fost principalii factori care au condus la nivelul calitativ precar al respectivelor reglementări normative.

Adoptarea în 1994 a Legii RM cu privire la activitatea operativă de investigații s-a dovedit a fi mai degrabă un colac de salvare pentru moment decât o armă puternică pentru apărarea securității tânărului nostru stat și al drepturilor și intereselor legitime ale cetățeanului contra noii criminalități.

Rigorile statului de drept spre care aspiră Republica Moldova au pus în evidență multiple carențe ale legii indicate, fiind în cele din urmă contestate la CEDO de către un grup de apărători ai drepturilor cetățeanului [5].

Reacția R. Moldova la observațiile CEDO nu s-a lăsat prea mult așteptată și în 2012 a fost adoptată o nouă lege care să reglementeze aplicarea măsurilor speciale de investigație [2]. Este important să menționăm că noua lege a apărut practic în aceleași condiții ca și legea anterioară, fără dezbateri științifice și cu un deficit încă prea mare de literatură de specialitate, puținele cercetări și observații care reușiseră totuși să vadă lumina tiparului rămânând și ele oculte pentru autorii respectivului proiect de lege.

Reformele juridice din 2012 privind reglementarea măsurilor speciale de investigație operate atât la nivelul legilor speciale precum și la cel al Codului de procedură penală au urmărit în general să satisfacă remarca CEDO cu privire la introducerea în legislația națională a unor garanții care să excludă eventualele abuzuri din partea organelor de stat investite cu dreptul de realizare a măsurilor speciale de investigații.

Realizarea acestui obiectiv nu a consumat prea multă substanță cenușie, s-a procedat simplu, destinatarii activității speciale de investigație au fost practic lipsiți de competența realizării în continuare a măsurilor speciale ce creează deranj apărătorilor drepturilor omului. Apropo, acest deranj, cel mai probabil, era generat nu de durerea pentru binele poporului, ci mai degrabă de dificultatea pe care o întâmpinau în apărarea inocenței clientului învinuit în baza probelor acumulate anume prin realizarea măsurilor speciale de investigație. Ignorarea acestei ipoteze nu poate să explice enigma de ce astăzi, când spațiul public este intoxicat cu fel de fel de convorbiri private interceptate de nu se știe cine, acei apărători ai drepturilor cetățeanului nu se sesizează și să condamne statul Republica Moldova pentru că nu-și onorează obligațiunea de garant al drepturi la viața privată, secretul corespondenței etc.

Intervenim cu o precizare pentru a exclude oportunitatea de a ne învinui pentru unele inexactități. Până în 2012, adică până la reforma activității speciale de investigații, întregul set de măsuri speciale a fost posibil de aplicat pentru realizarea tuturor sarcinilor activității speciale de investigații (prevenirea, curmarea, cercetarea infracțiunilor, asigurarea securității statului etc.), iar după respectiva reformă întregul acest potențial anticriminogen a rămas valabil doar pentru o singură sarcină ce poate fi realizată doar în limitele urmăririi penale – descoperirea și cercetarea infracțiunilor. Astfel, dacă nu s-a pornit urmărirea penală, adică nu s-a comis încă infracțiunea, nu pot fi realizate nici măsurile speciale de investigație care ar putea să dea rezultate verosimile despre evoluția actului criminal ce ar permite nu doar curmarea lui, dar și tragerea la răspundere a vinovaților pentru actele preparatorii. Cu alte cuvinte, omorul la comandă sau actul terorist, spre exemplu, trebuie mai întâi să se producă, după care să fie pornită urmărirea penală și tocmai după întrunirea altor câteva condiții va fi posibil de realizat măsurile speciale eficiente pentru obținerea informațiilor. Evident că aceste informații vor fi utile doar pentru descoperirea și cercetarea infracțiunii, nu și pentru prevenirea ei.

Remarcăm și faptul că reforma din 2012 a creat condiții favorabile pentru mediul criminal național și transnațional, devenind extrem de dificilă combaterea infracțiunilor, în primul rând, legate de corupție, cele contra securității și ordinii publice, trafic de substanțe narcotice, psihotrope și radioactive, trafic de arme, omor la comandă, și nu în ultimul rând a celor economice. Apropos, furtul miliardului a devenit posibil nu înainte dar după respectiva reformă, după ce organelor securității statului și tuturor celorlalți subiecți ai activității speciale de investigație li s-au legat mâinile și picioarele. În schimb, cetățeanul Republicii Moldova se poate mândri că-i sunt „garantate” drepturile contra eventualelor abuzuri privind aplicarea măsurilor speciale de investigație.

Citim din memorie afirmațiile unui judecător al CSJ făcute cu câțiva ani în urmă în cadrul unui atelier de lucru pe problemele activității speciale de investigație: *un ofițer operativ iscusit întotdeauna va găsi modalități cum să ocolească legea și să aplice măsurile speciale necesare pentru documentarea infracțiunilor*. Era un judecător cu experiență, iar cuvintele rostite aveau greutatea dânsului. Știa magistratul cum și cui să facă dreptate și spusele sale erau poate pline de adevăr, numai că, cel puțin pentru noi, rămâne confuză arhitectura statului de drept bazat pe iscusințe de ocolire a legii.

Așadar, ofițerii de investigație, neavând instrumentele juridice necesare, trebuie să gândească combinații și modalități de ocolire a legii pentru realizarea sarcinilor legate de colectarea informațiilor corespunzătoare și acționarea promptă în vederea curmării și neadmiterii infracțiunilor și a faptelor care ar pune în pericol securitatea statului.

Probabil că în activitatea practică așa și se întâmplă, însă apare întrebarea firească, ce valoare pot avea materialele obținute prin ocolirea legii și mai ales în cazul când acestea sunt puse la baza învinuirii în calitate de probe, ori aprecierea lor se face tot prin interpretări de ocolire a legii în funcție de statutul politico-social al celui învinuit. Legea spune expres că rezultatele obținute prin realizarea

măsurilor speciale de investigație pot avea valoare probantă dacă au fost efectuate în cadrul unei cauze penale (art. 24) [2]. Respectiv, dacă materialele au fost acumulate în afara cauzei penale, adică până la pornirea urmăririi penale, ele nu pot servi în calitatea de probe.

Din conținutul unor hotărâri de judecată pronunțate pe cazuri de corupție ne putem da seama că ofițerii de investigație, neavând instrumente legale de a documenta acțiunile infracționale până la pornirea urmăririi penale, recurg la dotarea cu mijloace tehnice de înregistrare a martorului denunțator pentru verificarea respectivelor declarații și, ulterior, dacă va fi cazul, să pornească o urmărire penală. Pentru că o astfel de practică nu este tocmai legală ofițerii de investigație îl învață pe respectivul martor să spună că a acționat fără supravegherea organelor de stat, iar mijloacele tehnice de înregistrare îi aparțin. După runda reușită de negocieri supravegheată dintre martor și persoana suspectă, martorul vine și face din nou o sesizare, dar considerată ca fiind făcută pentru întâia oară, la care alipește materialele audio-video din care rezultă că persoana denunțată a comis actul infracțional, ceea ce constituie temei pentru pornirea urmăririi penale. Deja în cadrul urmăririi penale, adică cu respectarea strictă a legii, se realizează măsurile speciale de investigație corespunzătoare care permit documentarea ulterioarelor acțiuni de corupție. În acest fel vinovăția persoanei este argumentată prin înregistrări audio-video obținute nu doar în cadrul urmăririi penale, dar și până la pornirea acesteia.

Nu am făcut o analiză privind frecvența unor astfel de practici de documentare a infracțiunilor de corupție, însă ea se potrivește de minune și în cazul documentării traficului de substanțe narcotice, psihotrope, etc. Unii cercetători însă menționează faptul că în ultima perioadă foarte rar se întâlnesc cazuri în care lipsesc înregistrările audio-video obținute până la pornirea urmăririi penale și tot la fel de rar se întâlnesc cazuri în care astfel de probe să nu fie contestate de către apărare într-o formă sau alta [4].

Poziția instanțelor de judecată în aprecierea probelor obținute prin modalități de ocolire a legii este neunitară, de obicei, instanțele de fond și de apel susțin că acțiunile de documentare descrise anterior sunt perfect legale, și pretențiile apărării sunt niște alegații ce fac parte din strategia de apărare, instanța de recurs însă în unele cazuri susține poziția instanțelor inferioare [8], în alte cazuri, le consideră inadmisibile și le declară nule [6; 7].

Revenind la reformele care s-au făcut în domeniul activității speciale de investigație, trebuie să menționăm că anul 2012 reprezintă punctul de redirecționare al vectorului politicii activității speciale de investigație - dintr-o activitate primordial informativă în una primordial probatorie.

La prima impresie această schimbare de accent se pare foarte plauzibilă, deoarece la acțiunile procesuale tradiționale s-au adăugat un șir de alte acțiuni noi care oferă mai multe oportunități de acumulare a probelor. Realitatea însă nu este la fel de previzibilă, dat fiind faptul că probele pot fi acumulate doar în cadrul urmăririi penale, iar realizarea noilor acțiuni de urmărire penală după pornirea urmăririi penale, adică după comiterea infracțiunii, nu întotdeauna își găsesc rostul.

Reformele în domeniul activității speciale de investigație au generat și alte probleme care pun în dificultate înțelegerea unitară a conținutului actului normativ de reglementare și aplicare promptă a măsurilor eficiente de culegere a informațiilor necesare pentru contracararea actului infracțional. Pornind de la incertitudinea noțiunii activității speciale de investigație tratată diferit în legi diferite și continuând cu neclaritatea statutului subiecților investiți cu dreptul de realizare a măsurilor speciale, statutul juridic al măsurilor speciale de investigație, conținutul, limitele de realizare și metodologia lor de aplicare.

Rămâne nesoluționată până la capăt problema utilizării sau valorificării rezultatelor obținute prin realizarea măsurilor speciale de investigații care în viziunea noastră este una crucială pentru procesul probator ținând cont, pe de o parte, de perfecționarea continuă a actului infracțional, sporirea nivelului intelectual al infractorului și dezvoltarea permanentă a tehnologiilor aplicate, și, pe de altă parte, de cerințele tot mai avansate ce vizează statul de drept.

În concluzie la cele menționate mai sus, menționăm:

1. Măsurile speciale de investigații în combaterea noii criminalități inclusiv a celei organizate cu caracter transnațional joacă un rol extrem de important, iar neaprecierea lor la justa valoare poate crea probleme serioase pentru viitorul prosper al Republicii Moldova.

2. Reforma activității speciale de investigație din 2012 produce efecte negative asupra consolidării statului de drept și ocrotirii drepturilor și intereselor legitime ale cetățeanului.

3. Ofițerii de investigații sunt în imposibilitate legală de a-și realiza sarcinile de prevenire și curmare a infracțiunilor, de culegere a informațiilor despre posibile evenimente și acțiuni ce ar putea pune în pericol securitatea statului.

4. Aplicarea unor practici de ocolire a legii în vederea combaterii criminalității nu este compatibilă cu rigorile statului de drept, este o practică nesănătoasă cu un mod de gândire abuziv ce prezintă o amenințare reală la adresa drepturilor și libertăților cetățeanului Republicii Moldova.

Recomandări:

1. Guvernul R. Moldova trebuie să lanseze și să încurajeze proiecte de cercetare în domeniul activității speciale de investigații ce ar permite soluționarea multiplelor probleme care există referitoare la statutul juridic al măsurilor speciale de investigație, al subiecților care realizează aceste măsuri, conținutul și limitele de realizare ale măsurilor speciale, metodologia de aplicare a măsurilor speciale, valorificarea informațiilor obținute prin realizarea diferitor categorii de măsuri speciale de investigații, determinarea exactă a răspunderii subiecților care încalcă intenționat legea la realizarea măsurilor speciale de investigații etc.

2. De organizat foruri științifice cu tematica activității speciale de investigații cu participarea judecătorilor, procurorilor, ofițerilor de investigație, avocaților, cercetătorilor și colaboratorilor științifici.

3. De făcut în baza cercetărilor științifice schimbările necesare la nivel legis-

lativ astfel încât ofițerii de investigații să poată aplica măsuri speciale de investigații eficiente pentru realizarea tuturor sarcinilor care îi revin.

4. De elaborat instrucțiuni departamentale și interdepartamentale de realizare a măsurilor speciale de investigație privind documentarea diferitor genuri de infracțiuni.

BIBLIOGRAFIE

1. Codul de procedură penală al Republicii Moldova nr.122-XV din 14.03.2003.
2. Legea RM nr. 59 din 29.03.2012 cu privire la activitatea specială de investigație.
3. G.C. Maior, Un război al minții, Intelligence, servicii de informații și cunoaștere strategică în secolul XXI, Ed. RAO, București, 2011, p. 10.
4. M. Timoțe, Interceptările audio-video realizate anterior începerii urmăririi penale nu pot constitui mijloace de proba în procesul penal (<http://www.iordachescu-law.ro/Studii-de-caz/Interceptarile-audio-video-realizate-anterior-in-ceperii-urmaririi-penale-nu-pot-constitui-mijloace-de-proba-in-procesul-penal--avocat-Milu-Constantin-TIMOCE--eID86.html> - vizitat la 12.06.2018)
5. Cauza Iordachi și alții contra Moldovei din 10.02.2009.
6. Dosar nr 1ra-938/2016 din 05.10.2016 Curtea Supremă de Justiție.
7. Dosar nr 1ra-265/2016 din 05.10.2016 Curtea Supremă de Justiție.
8. Dosar nr 1ra-1201/2017 08.09.2017 Curtea Supremă de Justiție.